

ВІДГУК**офіційного опонента на дисертаційну роботу****Балюк Юлії Сергіївни****на тему: «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної****діяльності підприємств»,****подану на здобуття наукового ступеня****доктора філософії****галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»****за спеціальністю 051 «Економіка»****Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами**

Втрати у промисловості України внаслідок повномасштабної війни досить великі, багато підприємств пошкоджені або зруйновані. За статистичними даними у 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 36,7 %, але у 2023 р. спостерігалось відновлення промисловості, що стало можливим завдяки попиту на внутрішньому ринку, покращенню забезпечення електроенергією споживачів, релокації виробництв, лібералізації доступу українських товарів на ринки інших країн, зокрема ЄС, диверсифікації шляхів експорту українських товарів. В таких умовах розвиток експортно-імпоротної діяльності підприємства надзвичайно ускладнений, але необхідний, оскільки обумовлює розвиток економіки України, активізує шляхи інтеграції в світове господарство. Для подолання технологічної відсталості державою ухвалені програми забезпечення підтримки трансферу технологій, що надасть підприємствам доступ до новітніх розробок і скоротить їхні витрати на одержання результату; здійснювати публічні закупівлі товарів, робіт і послуг з урахуванням рівня їх технологічності; запровадити науково-технологічну експертизу інвестиційних проєктів щодо наявності в них сучасних техніко-технологічних рішень та інше. В зв'язку з цим промислові підприємства мають ретельно формувати свої стратегії, які забезпечують їм розвиток, економічну стійкість в умовах обмеженості діяльності. Грунтуючись на цих тенденціях, необхідність удосконалення теоретичного, методичного

забезпечення, практичних рекомендацій формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств підвищує ефективність їх загальної діяльності, сприяє їх стійкості, що об'єктивно обумовлює пріоритетність та актуальність тематики дисертаційної роботи Балюк Ю.С. та підтверджує її відповідність пріоритетним напрямам наукових досліджень в економічній галузі.

Актуальність тематики, мети та поставлених завдань дисертації відповідає планам наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за держбюджетною фундаментальною науково-дослідною роботою «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012), що підтверджує актуальність та цінність напрацьовань дослідження та за якою представлені розробки оцінки факторів розвитку експортно-імпоротної діяльності вітчизняних промислових підприємств. Також Балюк Ю.С. виконувала госпдоговірну науково-дослідну роботу «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676), де представила методичний підхід до формування стратегій підвищення ефективності діяльності на основі оцінки експортно-імпортного потенціалу підприємства та впровадження процедур імпортозаміщення.

Викладені науково-практичні результати за цими науковими дослідженнями подані у дисертаційній роботі. Таким чином, тематика дисертації та викладені пропозиції й висновки є актуальними і мають науково-практичне та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Представлена дисертаційна робота Балюк Ю.С., опубліковані праці дають можливість відзначити, що наукові результати, висновки та рекомендації характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості і достовірності та є професійно аргументованими.

У дисертації були використані положення сучасних теорій економіки підприємства, теорії економічного розвитку, що свідчать про її теоретичну актуальність, яка підтверджується значною і достатньою кількістю наукових і аналітичних літературних джерел з досліджуваної проблематики, у т.ч. теоретико-методологічних, методичних та науково-практичних, що дозволило автору здійснити глибокий критичний аналіз фактичного матеріалу та досягти поставлених наукових результатів.

Обґрунтованість і достовірність наукових пропозицій дисертації підтверджується коректним використанням загальних і спеціальних методів дослідження, що відповідають й адекватно описують його об'єкт і предмет, а саме: багатофакторний регресійний, кластерний, факторний аналіз, криві росту, метод сценарного прогнозування, метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку, задача розділення суміші та інші.

Обсяги первинної інформації, використані для отримання узагальнених розрахунків і підтвердження висунутих гіпотез, є достатніми й становлять дані офіційної статистичної звітності підприємств, країни.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується їх публікацією у наукових статтях у фахових виданнях України, що представлені у міжнародних наукометричних, у матеріалах профільних вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференцій.

Представлені результати є логічно обґрунтованими і достовірними, їх доцільно розглядати як суттєвий підсумок проведеної роботи, що повністю відображає основні положення проведеного автором дослідження, що сприяють прискоренню розвитку підприємства та країни.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертаційної роботи, опублікованих автором наукових праць має підстави стверджувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації отримані авторкою самостійно, містять низку теоретичних, науково-методичних положень і практичних рекомендацій, які присвячені

розробленню, науковому обґрунтуванню та практичній апробації теоретико-методичного забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств. Основні положення наукової новизни, представлені у дисертації, полягають в отриманих нових наукових результатах.

За результатами ґрунтовного теоретичного й практичного аналізу діяльності підприємств промисловості для забезпечення комплексності та системності формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності та об'єктивності отриманих результатів автором удосконалено методичний підхід щодо формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, який деталізований п'ятнадцятьма етапами, для кожного з яких конкретизовано завдання, методи їх вирішення та означено очікувані результати. В методичному підході особливе наукове значення має підхід щодо ідентифікації стадій процесу розвитку експортно-імпоротної діяльності в часі за допомогою розв'язання задачі розділення суміші з використанням кластерного методу на основі методу Уорда, що надає можливості підприємству вчасно реагувати на виявлені проблеми в управлінні розвитком цією діяльністю (с. 166 - 176).

З метою зміцнення наукового підґрунття основних теоретичних положень дисертації автором удосконалено теоретичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності, а саме: запропоновано нове бачення поняття «розвиток» з властивістю трансформаційності; розроблена удосконалена змістовна модель розвитку цієї діяльності підприємства; сформовано ієрархічний стратегічний набір сучасного промислового підприємства; систематизовано перелік невизначеності в процесі формування цієї стратегії (с. 25 – 35, с. 37 – 43, с. 47 – 50, с. 54 - 58).

Науковим здобутком дисертантки, що дістав подальшого наукового розвитку, відноситься методичне забезпечення оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств, яке сформовано на

підґрунті відповідних положеннях оцінки, які містять рекомендації щодо вибору інструментів її здійснення (с. 62 – 77). Особливість цього методичного забезпечення є пропозиції визначати рівень розвитку експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств за допомогою інтегрального таксономічного показника розвитку, вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ – за допомогою регресійного, багатовимірного факторного аналізу. Авторка рекомендує вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ на рівень розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств визначати у відповідній послідовності етапів (с. 110 – 116).

Заслуговує на увагу розвинутий інструментарій формування та реалізації стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства. Авторка пропонує для інформаційної обґрунтованості формування цієї стратегії визначати ознаковий простір, який містить елементарні та складні ознаки, що відображають структурні елементи розвитку експортно-імпоротної діяльності, а також розробляти кортеж цих ознак (с. 81 – 86). Також авторка пропонує рейтингувати впливові показники розвитку експортно-імпоротної діяльності (с. 90 – 99). Наукове значення має розвинений підхід щодо сценарного прогнозування, який поєднує формалізований та неформалізований підхід, та є важливим у формуванні стратегічних альтернатив розвитку (с. 123 – 136). До інструментарію реалізації цієї стратегії авторка пропонує віднести стратегічне планування ресурсного, організаційного, фінансового забезпечення, визначення відповідності організаційної структури підприємства даній стратегії, оцінку та аналіз ефективного використання ресурсів, систему контролю за реалізацією стратегії, систему мотивації успішної реалізації, систему моніторингу реалізації цієї стратегії (с. 182 – 195).

У напрямку пошуку резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства авторкою обґрунтовано два вектора, це – ефективність використання експортно-імпортного потенціалу (резерви) та формування

запасів для розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (запаси) (с. 146 – 147). Таке спрямування підтверджується визначенням значущих факторів впливу на рівень розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, імовірно-максимальних загроз, які відносяться до складової зовнішньоекономічної безпеки країни, інших загроз підприємства. Пропоновано логіку визначення резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (с. 148 – 158).

Висунуті на захист положення наукової новизни опубліковані у достатній кількості й обсязі, а саме – у 5 фахових наукових публікаціях, що індексуються у наукометричних міжнародних базах, та зарахованих як 4 публікації, що подано до захисту дисертації, а також у матеріалах 4 вітчизняних та міжнародних фахових конференцій, з яких автору належить 6,9 ум. друк. арк.

Наукові результати відзначаються достатнім рівнем обґрунтованості та достовірності, оскільки отримані на основі застосування сучасних теорій щодо розвитку економіки підприємства, коректного використання відповідних складності й сутності досліджуваної проблеми методів наукового пізнання, обробки значного масиву наукової інформації та достатньої вибірки статистичних даних, а також значної кількості вітчизняних та зарубіжних сучасних наукових літературних джерел.

Теоретична цінність і практична значущість результатів дослідження, можливі шляхи використання результатів дослідження

Теоретична цінність отриманих наукових результатів полягає в удосконаленні та розвитку теоретичного, методичного забезпечення, розроблення практичних рекомендацій з формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств.

Основні теоретичні здобутки дисертантки, що базуються на сучасних економічних теоріях, полягають в удосконаленні таких понять та положень:

- розгляду поняття «розвиток» з властивістю трансформаційності, змістовної моделі розвитку цієї діяльності підприємства; обґрунтування ієрархічного стратегічного набору сучасного промислового підприємства; систематизованого переліку невизначеності в процесі формування цієї стратегії;
- положення оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, які науково фундують формування стратегії розвитку цієї діяльності;
- визначення резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства за особливими двома спрямуваннями: ефективністю використання експортно-імпортного потенціалу (резерви) та формування запасів для розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (запаси) (с.).

Підтвердженням значущості розроблених положень є їх використання у навчальному процесі підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 «Економіка» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (довідка про впровадження № 24/86-02-06 від 05.01.2024 р.). Викладені положення є теоретичним підґрунтям розробленого методичного забезпечення та практичних рекомендацій.

Практичне значущість положень дисертації полягає в:

- удосконаленому методичному підході щодо формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, який сприяє своєчасному виявленню та усуненню проблем в управлінні розвитком цієї діяльності в умовах обмеженості діяльності підприємства;
- розвиненому методичному забезпеченні оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності, який надає їй об'єктивності, достовірності, дієвості в умовах реального підприємства;

- розвиненому інструментарію формування та реалізації стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства.

Практичну спрямованість результатів дисертації підтверджує їх доведеність до рівня практичних рекомендацій, основні з яких впроваджені в діяльність промислових підприємств АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/02 – 145 від 16.11.2023) та ТОВ «Петрометал Україна» (довідка №15/09-1 від 15.09.2023р.). АТ «Українські енергетичні машини» застосовує розроблений методичний підхід до оцінки експортно-імпоротної діяльності підприємства та її розвитку, методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності в умовах обмеженості діяльності, а ТОВ «Петрометал Україна» використовує запропоновані теоретичні положення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності та інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки розвитку цієї діяльності.

У навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця використовуються методичне забезпечення формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності та методичний підхід до оцінки експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств і її розвитку в процесі підготовки бакалаврів за спеціальністю 051 «Економіка» та 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Основний зміст дисертації відображено у 5 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та зарахованих як 4 публікації, що подано до захисту дисертації. Результати дисертації пройшли апробацію на вітчизняних і міжнародних профільних науково-практичних конференціях, що підтверджується публікацією 4 тез доповідей.

Загальний обсяг публікацій становить 8,4 ум. друк. арк., особисто автору належить 6,9 ум. друк. арк.

У спільних наукових публікаціях авторкою враховано тільки ту частину, яка не стосується наукової новизни співавторів статей, що свідчить про академічну добросесність автора дисертації.

Перелік та вивчення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє визначити, що Балюк Ю.С. виконала вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. На підставі цього опублікування та апробація результатів дисертаційної роботи слід вважати достатньою.

З урахуванням зазначеного можна зробити висновок про те, що опубліковані праці в повній мірі відображають основні положення, результати і наукову новизну дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація складається з анотацій, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У додатках представлено копії довідок про апробацію результатів, отриманих у ході дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,5 авт. арк., що відповідає встановленим вимогам. Виклад матеріалу роботи здійснено у науковому стилі з дотриманням вимог до структури та логіки дослідження згідно завдань, спрямованих на досягнення визначеної мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. зі змінами від 31.05.2019 р.

Академічна доброчесність

При глибокому розгляді дисертаційної роботи Балюк Ю.С. не виявлено порушення академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту д1.исертації

Відзначаючи в цілому позитивне враження від дисертаційного дослідження, високий науковий рівень його виконання й вагоме практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати деякі недоліки, зауваження та дискусійні положення, що є у роботі.

1. Вагоме науково-практичне значення має систематизована логіка етапів аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ експортно-імпоротної діяльності, що наведено на с. 58 – 59 дисертаційної роботи. Проте, враховуючи важливість запропонованої логіки аналізу, її доцільно було б представити у вигляді більш структурованого методичного підходу.

2. У дисертаційній роботі автором представлено кортеж складних та елементарних ознак експортно-імпоротної діяльності підприємства, що містить критерії розвитку цієї діяльності (с. 84). Даний підхід є важливим елементом наукового інструментарію, оскільки дозволяє комплексно охопити як базові (елементарні) характеристики експортно-імпоротної діяльності, так і більш комплексні, які інтегрують кілька окремих показників (складні ознаки). Однак, щоб цей кортеж міг бути ефективно використаний на практиці, доцільно було б детальніше конкретизувати критерії розвитку, що в ньому містяться.

3. У дисертаційній роботі в таблиці 2.2 на с. 135 наведено матрицю сценаріїв розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, яка враховує загрози економічній безпеці України. Матриця є важливим інструментом для формування стратегічних альтернатив і забезпечення

економічної стійкості підприємств у складних умовах зовнішнього середовища. Однак, представлення цієї матриці лише в загальному вигляді суттєво обмежує її прикладну цінність, оскільки залишає вибір оптимального сценарію розвитку на рівні якісних оцінок, що може бути недостатньо інформативним для практичного застосування. Для підвищення науково-практичного значення цієї матриці автору доцільно було б представити її в числовій формі, доповнивши загальні сценарії конкретними кількісними показниками.

4. У підрозділі 3.1 дисертаційної роботи представлено визначення резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, а також методичне забезпечення їх оцінки та використання. Одним із ключових видів резервів, наведених у роботі, є «формування запасів для розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства», що включає, зокрема, розроблення заходів імпортозаміщення. Цей аспект є надзвичайно актуальним в умовах сучасної економіки України, яка зіткнулася зі значними викликами. Однак, в роботі автору доцільно було б приділити більше уваги деталізації заходів імпортозаміщення.

5. В таблиці 3.2 представлено методичний підхід до формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, де одним із завдань передбачається визначення взаємозв'язку стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності з іншими стратегіями підприємства. Цей взаємозв'язок стратегій доцільно було б більш детальноше конкретизувати в роботі.

Викладені зауваження не зменшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивні оцінку дисертаційної роботи, сутність і доведеність положень наукової новизни.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Балюк Юлії Сергіївни на тему «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств», подана на здобуття ступеня доктора філософії за галуззю знань «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальністю «Економіка», виконана на високому науковому рівні і є завершеною науково-дослідницькою працею, в якій представлені пропозиції до вирішення актуального науково-практичного завдання формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності промислових підприємств, має практичне значення для розвитку підприємств та економіки України в цілому.

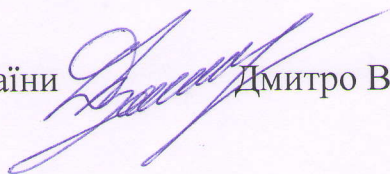
Представлені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації в комплексі дозволяють констатувати досягнення поставленої мети та завдань дослідження, матеріали дисертації викладені з дотриманням чіткого наукового стилю та логіки економічного дослідження, висновки і рекомендації є достовірними й обґрунтованими, положення наукової новизни, рівень яких («удосконалено», «дістали подальшого розвитку») визначено коректно та змістовно. Вони пройшли необхідну апробацію на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях та у повній мірі відображені у публікаціях здобувача у необхідній кількості, обсязі та якості наукових видань. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. За сутністю викладені пропозиції не суперечать сучасним положенням теорій економіки підприємств та теорії економічного розвитку, розвивають їх і поглиблюють у відповідності з новітніми тенденціями розвитку міжнародної економіки.

Тематика дисертаційного дослідження є актуальною. Відповідає програмним і нормативним документам України, напрямам пріоритетних наукових досліджень, тенденціям розвитку міжнародної економіки.

Таким чином, дисертація Балюк Ю.С. на тему «Формування стратегії розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств» за своїм змістом

відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.010.2022 р., а її автор Балюк Юлія Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
Хмельницького національного
університету
Міністерства освіти і науки України

Дмитро ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ

Підпис професора Васильківського Д.М.

ЗАСВІДЧУЮ

Вчений секретар

Хмельницького національного університету

Ольга ГОНЧАР